

BOROVO GOSTÜVANJE ALI POROKA Z BOROM

JELKA PŠAJD

GLAVNE ZNAČILNOSTI BOROVEGA GOSTÜVANJA

Če se v predpusnem času (od sv. treh kraljev do pustnega torka) ali ženitvenih dneh (od božiča do pepelnice)¹ ni nihče v vasi poročil, imajo vaščani v Prekmurju pravico do "služenja" borovega gostüvanja. Ta čas je bil namreč v preteklosti na kmečkem podeželju najprimernejši za sklepanje zakonskih zvez in veseljačenje ob tem.

Splošno mnenje je, da se borova gostüvanja prirejajo zlasti v evangeličanskih vaseh, kjer je malo mladine in so poroke zato redke. V katoliških vaseh se je temu običaju upirala duhovščina, z utemeljitvijo, da se preveč norčujejo iz verskih obredov.² Najdemo ga le v dveh pokrajinah Prekmurja, to je na Goričkem in Ravenskem (okolica Tišine), pogostejše na Goričkem. Menim, da danes tri odločilna dejstva govorijo za borovo gostüvanje kot turistično prireditev oz. spektakel: številčnost ljudi v posameznih vaseh, sodelovanje večine v vasi in složnost vaščanov. Se pa tudi dogaja, da majhne vasi priredijo borovo gostüvanje kljub premajhnemu številu domačinov (skupni interes jim je zaslužek in složnost vasi) in si vaščane oz. sodelujoče like sposodijo v sosednji vasi.³ V Šulincih je leta 2003 v borovem gostüvanju sodelovalo okrog 300 ljudi.⁴

Težko je določiti pravi izvor, starost in tipične značilnosti, ki bi bile enake za vsako borovo gostüvanje, saj se je pojav, ki postaja turistična prireditev, skozi čas in v prostoru spreminjal in odzival na socialne in družbene razmere, kar je vidno v dodajanju novih likov (predvsem dodajanju aktualnih političnih osebnosti), oblačilnem videzu, besedilih.

Ustalilo se je mnenje, da je bilo borovo gostüvanje v Prekmurju prvič izvedeno v Puconcih, in sicer leta 1921. Izvedeno je bilo po nasvetih Franca Bükviča, znanega

borovega popa, ki je vleko ploha videl leta 1882 v Halbenreinu na avstrijskem Štajerskem. Vendar ustna izročila iz Velikih Moravcev, Skakovcev, Puževcev, Krajine in Gederovcev, ki jih je zapisal Boris Kuhar, povedo, da so imeli, sicer redka, borova gostüvanja v Prekmurju že pred prvo svetovno vojno in celo v 19. stoletju.⁵

Od leta 1921 do 2004 je bilo zapisanih okrog 139 borovih gostüvanj v Prekmurju, deset jih je bilo leta 1955.

V Puconcih podrti bor vlečejo mlada dekleta in fantje iz gozda do gasilskega doma oz. mesta, kjer se odvija veselica, simbolni pomen vleke pa je javno sramotenje neporočene mladine, ki si ni uspela najti: dekleta moža, fantje žene. Pri tem simbolnem obredu gre za nagajivo opominjanje skupnosti, ki hoče spolno še neproduktivnim na zaviti način povedati tisto, česar zaradi tabuiziranja ne more povedati naravnost.⁶ Gre za poroko z borom, množično prireditev, kjer sodeluje cela vas in je hkrati spektakularna oblika ljudske igre s pripravljenimi besedili in natančno določenimi vlogami likov.⁷ Če izhajamo iz dejstva, da se borovo gostüvanje zgodi, če se v vasi nihče ni poročil, potem bi bil bor lahko ali sneja ali mladoženec.

Kar nekaj argumentov govori v prid temu, da je bor mladoženec.

- Preprost argument, ki ga zagovarja Marta Sever, odlična poznavalka borovega gostüvanja v Šalamencih, je, da je bor samostalnik moškega spola in se zatorej nevesti išče ženina.
- Borovo gostüvanje izhaja iz običaja vleke ploha, le da v bolj obširni in organizirani obliki in lahko govorimo o nadgradnji prvotne vleke ploha. Tam gre za sramotenje deklet, ki si niso našle ženina in s poroko zagotovile reprodukcije družine oz. vaše skupnosti. Manj gre za sramotenje fantov, ki si prav tako niso zagotovili potomstva! Ker gre pri vleki ploha za čaranje rodovitnosti in plodnostno magijo, hlod - bor po svoji zunanji obliki predstavlja moški falus. Posledično in logično se nam torej vsiljuje mnenje, da se mladoženec ne bo poročal z moškim falusom, ampak bodo snejo poročili z njim!

Prvo borovo gostüvanje v Šalamencih leta 1931.
(Foto: Fototeka Pokrajinskega muzeja Murska Sobota.)

¹ Palko Gal, Pustni običaji v Slovenski krajini, v: Ljudski glas, 1950, št. 9, str. 4.

² Niko Kuret, Maske slovenskih pokrajin, Ljubljana, 1983, str. 168; Niko Kuret, Praznično leto Slovencev, Prva knjiga, Ljubljana, 1989, str. 25; Janez Bogataj, Človek z masko, Radovljica, 1994, str. 13.

³ Ernest Drvarič, Šalamenci 9, 3. 9. 2003, AV, arhiv Turističnega društva Šalamenci in Pokrajinskega muzeja Murska Sobota.

⁴ Ernest Škerlak, Šulinci 40, 4. 4. 2003, AV, arhiv Pokrajinskega muzeja Murska Sobota.

⁵ Boris Kuhar, Borovo gostüvanje, v: Slovenski etnograf, Ljubljana, 1964, str. 145.

⁶ Štefan Smej, v: Vestnik, 3. 2. 1994, str. 1.

⁷ Boris Kuhar, Borovo gostüvanje, v: Slovenski etnograf, Ljubljana, 1964, str. 133; Erno Eperjessy, Borovo gostüvanje pri Porabskih Slovencih, v: Etnologija Slovencev na Madžarskem, Budimpešta, 1999, str. 9; Niko Kuret, Maske slovenskih pokrajin, Ljubljana, 1983, str. 169; Niko Kuret, Praznično leto Slovencev, Prva knjiga, Ljubljana, 1989, str. 25.

- Slavko Ciglencečki povezuje Kibelin mit z borovim gostüvanjem: "Ko se je Kibela zaljubila v Atisa in ji je postal nezvest, ga je kaznovala z blaznostjo, v kateri se je pod borovim drevesom kastriral in umrl. Ker je kasneje svoje dejanje obžalovala, je Zeus Atisovo truplo spremenil v zimzeleno borovo drevo, kasneje je bil znova rojen in združen s Kibelo." Kibela kot ženska in boginja ter Atis kot bog in moški (bor) sta bila združena v ponoven začetek življenja.

Ker se v predpustnem času ni nihče poročil, imajo vaščani možnost zaslužiti denar za potrebe vasi: gradnja in popravilo gasilsko-vaških domov, nakup gasilske opreme, gradnja infrastrukture, mrliških vežic ... Borovo gostüvanje sta volja in interes vaščanov. Najprej glavni organizator, največkrat so bili v preteklosti to gasilska društva ali vaški odbori, danes tudi ostala društva, npr. turistično, skliče sestaneke vseh občanov, na katerem sklenejo, da bodo prireditve izpeljali, in določijo, za kaj bodo izkupiček porabili. Organizacijski odbor se oblikuje dva do tri mesece pred prireditvijo. V tem času, ko potekajo priprave na borovo gostüvanje, se nekajkrat zberejo ženske in izdelujejo rože iz barvnega krep papirja kot okrasje likom na vabljenju in na prireditvi in za okrasitev voza. Zbiranje prostovoljnih prispevkov za borovo gostüvanje po sosednjih vaseh se začne navadno mesec dni pred prireditvijo, danes samo ob sobotah in nedeljah. Glavni namen vabovcev poleg zbiranja prostovoljnih prispevkov je vabljenje na borovo gostüvanje. Oblikuje se več skupin po pet (v Moščancih tri ženske in dva moška) do šest (v Šalamencih tri ženske in trije moški) ljudi. Vsem, tako moškim in ženskam, ki hodijo vabit na borovo gostüvanje, pravijo pozvačini. Vabit hodi organizirano cela vas.

V pustni prireditvi se prepletajo šege in navade prave poroke in pusta, gre za "pustno poroko". Nastopajoči liki se delijo v dve glavni skupini: svatba in fašenki:

- svatba, ki ne služi⁸ in igra vlogo svatovanja,
- fašenki, ki služijo in ne služijo ter igrajo vlogo pustnih norčij in na prave svatbe niso prihajali,
- tretja skupina so druge aktivne osebe, ki so nepogrešljive v pustni prireditvi in niso vezane na igrane vloge svatbe ali fašenkov.

Lahko govorimo o 190 osebah; kjer je vas manjša, je število manjše, kjer je dovolj vaščanov, pa je številka večja, saj je treba poskrbeti, da so vključeni vsi, ki želijo sodelo-

Liki zadnjega borovega gostüvanja v Prekmurju v Šalamencih leta 2004.
(Foto: Jelka Pšajd, Šalamenci 2004.)

vati, to pomeni ponavljanje likov, npr. pri cigankah, policajih.

SVATBA - ne služijo

- sneja,
- mladoženec,
- oče,
- mati,
- starešina,
- starešica,
- posvalbice,
- družbani,
- pozvačin,
- turbaš.

OSTALE AKTIVNE OSEBE

- posamezni muzikantje ali ansambel oz. muzika,
- voditelj ali povezovalac,
- razdeljevalke peciva,
- ženske z južino za sekače,
- gostinska strežba,
- redarstvo,
- organizacijski odbor,
- vabovci: pozvačini, ciganice, harmonikarobrniki.

FAŠENKI - služijo

- fobtrniki: frizerke, fotograf, rešetar, kopinar, žlajfar, mareljaš, roraš, čistilec čevljev, "mate pa ne date", bosnjak, ponvar ali drotaš, poštaš,
- medicina: doktor, medicinske sestre,
- ciganice: ciganica z medvedom, šlogarice,
- lopov,
- sodnija: sodnik, delavec zapora, fiškališ, policaji ali žandari (ne služijo!),
- mežnar, cemešter,
- novi liki.

⁸ Služiti, zbirati, nabirati denar za vaše potrebe, npr. popravilo ali gradnja infrastrukture.

FAŠENKI - ne služijo

- pop ali farar,
- merilci,
- cestar,
- koula majster,
- bohoc,
- fašenek,
- gozdni liki: vile (te služijo!) z lovcom in muzikantom, comprnice, vrag, sekači, logar, palčki z varuhinjami,
- perice,
- dama.

Pop ima, kar se tiče govorov, najpomembnejšo vlogo. Govoriti začne že pred gasilskim domom, nadaljuje v gozdu in konča pred gasilskim domom. Govore, vendar manj kot pop, imajo tudi pozvačini, to je vabovci, ki vabijo na borovo gostüvanje, starešina pri igranem delu pred gasilskim domom, mati, oče, sneja ali mladoženec, razen tega vsi pred vstopom v gozd odgovarjajo na vnaprej pripravljena vprašanja gozdarjev. Prvotna besedila Franca Bükviča so se spreminjala, saj so ostali pisci besedil hodili po ideje na borova gostüvanja v sosednje vasi in jih nato napisali in priredili za potrebe in situacije domače vasi.⁹

ZAKLJUČEK

Borovo gostüvanje je prireditev in šega. Čeprav izgublja na prvotnem pomenu, to je smešenju vseh neporočenih in s tem vlečenju (op. podčrtala avtorica) bora, je treba opozoriti na nekatere stvari, ki lahko dajo prireditvi "etnografsko" veljavo. Pomemben je koncept prireditve, predvsem igranega dela, kjer obiskovalcu dajo videti in razumeti pomen borovega gostüvanja. Jasno mora biti določena vloga posameznih likov in vloga bora. Obiskovalca in gledalca prireditev ne sme puščati v dvomih in vprašanjih, ampak mu mora biti jasen pomen borovega gostüvanja. Vodja prireditve mora povedati obiskovalcem, zakaj se vleče bor. Stari pustni liki izginjajo, prihajajo pa novodobni, kot je na primer žirafa. Nič ni narobe z dodajanjem sodobnih likov, samo treba jim je dati pravo vsebino in (nov) pomen. Njegova pojavnost mora biti jasna in definirana in z razlogom (npr. služenje denarja), ne samo zato, ker je ljudem všeč.

Razlike pa ostajajo. Borova gostüvanja se med seboj razlikujejo v številu nastopajočih, ponekod snejo zaradi varnosti pred krajo skrijejo med vile ali posvalbice in svojo vlogo nastopi šele proti koncu prireditve, ponekod se bor licitira, več se navzočnost različnih sodobnejših likov, mladoženec in sneja se peljeta na boru ali se pelje samo eden, različna je vsebina fararjevih besedil, različno je okraševanje bora ... V slovenskem Porabju zbirajo prostovoljne prispevke za nakup drevesa. Podaraj je ljudska šega, ki izhaja iz prave svatbe, ko nevesta in njena starešica hodita po darove (danes denar), k tistim ljudem, ki ne bodo povabljeni na svatbo. Porabski Slovenci vlečejo

smreko, posekajo jo pred borovim gostüvanjem in jo čez noč stražijo, da ne bi moške iz sosednjih vasi oklestili vrha. Drevo tudi okrasijo.

Dandanes je borovo gostüvanje bolj prireditev kot šega. "Ko ljudje ne verjamejo v to, kar delajo, govorijo pri raznih šegah, potem to postane navada. Ko pa vse to samo zato delajo, da bi s tem sebe in druge ljudi razveselili, je to prireditev."¹⁰ Predvsem ni več pomembno sramotenje neporočenih - tega tudi več ne moremo pričakovati, ker so se spremenile družbene vrednote glede neporočenih -, lažna poroka z borom postaja turistična prireditev, s pomočjo močnega oglaševanja tudi prireditev za obiskovalce zunaj Prekmurja. Glavni namen je bil in ostaja zbiranje denarja za potrebe vaše skupnosti oz. njene infrastrukture (šolske, gasilske, kulturne, cerkvene).

Ostajajo tri velike vrednote in posebnosti borovega gostüvanja: igrana, govorjena in brana besedila so v prekmurskem narečju; borovo gostüvanje je odločitev vaše skupnosti in jo tudi vaška skupnost organizira, brez pomoči od zunaj; prireditev/šega se odvija v vasi, v Prekmurju. "Borovo gostüvanje se mora dogajati v naravi, to je živ pojav, ne pa na asfaltu!"¹¹ Treba je vztrajati na tem, da bodo turisti/obiskovalci prihajali na kraj prireditve in ne narobe. Če bodo organizatorji in nastopajoči redno začeli prikazovati borovo gostüvanje zunaj vasi, se kmalu lahko zgodi, da bo postalo samo ena izmed mnogih slovenskih turističnih prireditev.

Lik fašenek, ki je popolnoma izginil z borovih gostüvanj.
(Foto: Fototeka Pokrajinskega muzeja Murska Sobota, Moščanci leta 1956.)

⁹ Konrad Vučak, Puconci 153, 6. 11. 2003, AV, arhiv Turističnega društva Salamenci in Pokrajinskega muzeja Murska Sobota.

¹⁰ Marija Kozar, Šega ali/in prireditev?, v: Porabje, 8. 5. 2003, str. 4.

¹¹ Marija Sever, odlična poznavalka borovega gostüvanja v Salamencih, organizatorka, pisateljica besedil in iger na borovem gostüvanju.